

JAKIE ZAPOŻYCZENIE I SKĄD?
O WYRAZIE *WINOHRAD*, *WINOGRAD*
'WINNICA', 'WINOROŚL', 'WINOGRONO'

Dorota Krystyna Rembiszewska
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
ORCID: 0000-0003-0339-0879

Janusz Siatkowski
Uniwersytet Warszawski
ORCID: 0000-0003-4362-9426

Streszczenie. Przedmiotem omówienia jest rozstrzygnięcie problemu, jak traktować wyrazy, które mogą być pożyczkami leksykalnymi lub adaptacją fonetyczną. Zagadnienie to zostało omówione na przykładzie wyrazu *winohrad*, *winograd* 'winnica', 'winorośl', winogrono' – dawna pożyczka germańska, która przeniknęła do języków wschodniosłowiańskich.

Zgromadzone w dotychczasowych opracowaniach bogate materiały, w tym z polskich słowników historycznych i gwarowych, pozwalają na ustalenie, w jakim stopniu wpływał tu język czeski, a w jakim języki wschodniosłowiańskie. Przytaczamy więc bardzo bogaty materiał źródłowy, starając się ustalić, czy można rozdzielić wpływy czeskie i ruskie.

Ostatecznie, analiza danych historycznych i dialektalnych pozwala wnioskować, że należy przyjąć dwa źródła zapożyczenia – z języka czeskiego i języka ukraińskiego, które mogły ulegać różnym adaptacjom fonetycznym.

Słowa kluczowe: dialektologia słowiańska, pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie, leksyka gwarowa, kontakty językowe

Zapożyczenia językowe, szczególnie na obszarze kontaktowania się różnych systemów, są zagadnieniem wymagającym użycia specyficznych procedur badawczych¹, posługiwania się różnorodnymi metodami analizy, a także odwołania się do zjawisk pozajęzykowych, poszukiwania kontekstów kulturowych, historycznych itd. Niekiedy w grę wchodzi konieczność rozstrzygnięcia, czy jest to zapożyczenie leksykalne, czy może adaptacja fonetyczna. Egzemplifikacją takiego dylematu badawczego jest wyraz *winohrad*.

¹ Ciekawe spojrzenie na procesy asymilacji zapożyczeń w języku polskim i czeskim przynosi praca M. Bańko, D. Svobodová, J. Rączaszek-Leonardi, M. Tatjewski, *Nie całkiem obce. Zapozyczenia wyrazowe w języku polskim i czeskim*, Warszawa 2016.

Uprawa winorośli w Polsce ma bardzo bogatą tradycję. Wyróżnia się kilka regionów winiarskich, w tym podkarpacki, małopolski, sandomierski, Przełomu Wisły². Geografia tych miejsc wyraźnie pokazuje, że wyraz *winohrad* (*winograd*) mógł przeniknąć do polszczyzny różnymi drogami.

Słowiański *winohrad*, *winograd* ‘winnica’, ‘winorośl’, winogrono’ jest starą pożyczką germańską, por. goc. *weingards* ‘winnica’, krym.-goc. *wingart* ‘winorośl’, stwniem. *wīngart*, śrwniem. *wīngart(e)*, niem. *Weingarten*, dial. *Wingert* ‘winnica’, znaną już w języku starsłowiańskim *виноградъ* ‘winnica’, ‘winorośl’³. Cerkiewizm ten przeszedł do języków wschodniosłowiańskich⁴, ma liczne i dawne poświadczenia również w innych językach słowiańskich⁵, np. w czeskim od XIV wieku⁶, śl. *vinohrad* ‘winnica’, ‘winorośl’ od XVI wieku⁷.

W języku ukraińskim *виноградъ* ‘winorośl’, ‘winogrona’ ‘winnica’ poświadczony jest od XV wieku⁸. Inni badacze uważają słowiański **vinogordъ* za rodzime złożenie z **vino* ‘wino’ i **gordъ* ‘miejsce ogrodzone’, ‘ogród’⁹.

W języku polskim *winohrad*, *winograd* ze względu na swoją postać fonetyczną stanowi niewątpliwą pożyczkę. Aleksander Brückner mówił tu o wpływie czeskim¹⁰, Stefan Hrabec obok wpływu czeskiego zakładał równoległe pośrednictwo cerkiewno-ruskie¹¹, twierdząc, że „*winohrad*, który przybył może z Czech, ale ugruntował się na wschodzie, biorąc swą postać fonetyczną z ruskiej cerkiewszczyzny”. Pogląd ten można uznać za ogólnie przyjęty¹².

² J. Radziejewicz, *Historia produkcji wina w Polsce*, „Rolniczy Magazyn Elektroniczny”, styczeń–luty, nr 89 [źródło internetowe:] <https://rme.cbr.net.pl/index.php/archiwum-rme/840-styczen-luty-nr-89/kultura-i-tradycje-ludowe/1269-historia-produkcji-wina-w-polsce>, dostęp 11.01.2020.

³ *Slovník jazyka staroslověnského*, t. 1, red. J. Kurz, Z. Hauptová, Praha 1966–1997, s. 191; z liczną dokumentacją.

⁴ М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. 1, перевод с нем. и дополнения О.Н. Трубачев, Москва 1964, с. 317.

⁵ *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, t. 18, red. I. Janyšková, Praha 2016, s. 1163–1164 z dalszą literaturą, dalej: ESJS.

⁶ J. Rejzek, *Český etymologický slovník*, Praha 2015, s. 779.

⁷ *Historický slovník slovenského jazyka*, 1991–2008, red. M. Majtán, t. 6, Bratislava 2005, s. 382–383.

⁸ *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, т. 1, ред. Л.Л. Гумецька, Київ 1977, с. 176; *Словник української мови XVI–першої половини XVII ст.*, т. 4, ред. Д.Г. Гринчишин, Львів 1997, с. 69–70; I. Сабадош, *Українська лексика в просторі і часі*, Ужгород 2015, с. 378, 438.

⁹ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. 3, Zagreb 1973, s. 595.

¹⁰ A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1957, s. 622.

¹¹ S. Hrabec, *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII wieku*, Toruń 1949, s. 55, 139.

¹² Por. J. Siatkowski, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, Wrocław 1965, s. 18, 43, 63, 193–195; M. Basaj, J. Siatkowski, *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*. Warszawa 2006,

Zgromadzone w dotychczasowych opracowaniach bogate materiały oraz dane kartoteki *Słownika języka polskiego XVII–XVIII w.* i *Słownika gwar polskich* pozwalają na ustalenie, w jakim stopniu wpływał tu język czeski, a w jakim języki wschodniosłowiańskie.

Wyraz ten w staropolszczyźnie jeszcze w ogóle nie jest notowany, powszechnie natomiast występuje *winnica*¹³, częsta też w wieku XVI i później.

Omawiany wyraz pojawia się dopiero w XVI wieku. W kartotece *Słownika polszczyzny XVI w.* najwcześniej poświadczony jest w polskim tłumaczeniu poradnika gospodarskiego Piotra Krescencjusza (1549): dwukrotnie w postaci fonetycznie polskiej *winnogrody* 82/12, 299/24 i raz *winogrady*, które są zachowane też w drugim wydaniu¹⁴ tego dzieła pod zmienionym tytułem *winogrody* 82, 299 i *winogrady* 502. Postać fonetycznie polska w XVI wieku występuje jeszcze w *Kronice* Marcina Bielskiego *winogrodow* 283, natomiast *winograd* w Nowym Testamencie (1574) Szymona Budnego w *winogrodzie* (Mateusz XXI 29) i *winograd* (Marek XII 1), w słownikach Andrzeja Calagiusa (1579) *winogrady* 562b i Mikołaja (Nicolausa) Volckmara (1596) *winogrady* Eeee2v. Zupełnie obcą postacią ma w XVI wieku tylko Stanisław Orzechowski: „Polską żadnego niema złotą, niema srebro, ani *winohródów* żadnych, tylko chleb Duchowny” (*Rozmowa... około egzekucyj* C4v/10–8d)¹⁵.

Na podstawie tego materiału można założyć, że mamy tu do czynienia z wyrazem rodzimym *winogród*, który pod wpływem obcym zmienił się na *winohrad* lub *winograd*, lub raczej, że zapożyczony *winohrad* uległ pełnej polonizacji przez zastąpienie obcego *h* polskim *g* oraz obcej grupy *trat* rodzimą *trot* na *winogród* bądź poddał się polonizacji częściowej przez zastąpienie tylko *h* przez *g* na *winograd*. Natomiast pochodny *winogrodnik* ‘właściciel winnicy’ w kartotece *Słownika polszczyzny XVI w.* ma wyłącznie postać fonetycznie polską (w Biblii Leopolda u Mateusza XXI 33–41 poświadczoną aż 6 razy). W tym okresie jako podstawowy trzeba przyjąć wpływ czeski, ale ze względu na S. Budnego może też wpływ ruski. W staropolszczyźnie forma tego wyrazu nie była jeszcze ustalona.

W XVII wieku występują dwie postaci: częściowo spolonizowany *winograd* i w pełni obcy *winohrad*. W tym czasie formy te szerzą się niewątpliwie pod wpływem ukraińskim.

s. 437; G. Rytter, *Wschodniosłowiańskie zapożyczenia leksykalne w polszczyźnie XVII wieku*, Łódź 1992, s. 88; A. Kostecka-Sadowa, *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*, Kraków 2015, s. 339–340, ESJS, t. 18, s. 1163–1164.

¹³ *Słownik staropolski*, t. 10, red. S. Urbańczyk, Kraków 1993, s. 229–230.

¹⁴ J. Kamper-Warejko, *Poradnik Piotra Krescencjusza jako tekst użytkowy*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 2011, t. 46, s. 43.

¹⁵ Serdecznie dziękujemy Doktor Patrycji Potoniec, kierownicze Pracowni Słownika Polszczyzny XVI wieku IBL PAN za przesłanie materiałów ze SPXVI.

Postać *winohrad* pojawia się w *Sielankach* Szymona Szymonowicza „Leszczyna bujna w debrzy, *winohrad* przy gorze”¹⁶, „Swą ręką zamnożyła piękne *winohrady*” s. 129, w *Sielankach* Bartłomieja Zimorowica „kędy *winohrad* rośnie”¹⁷, „mróz Moskiewski [...] *winohrad* pomrozi” s. 99, „Jak się rządnie sprawować mamy z *winohradem*” s. 102, w *Roksolankach* Szymona Zimorowica „Ostre wichry [...] splondrują *winohrady*”¹⁸, u Jana Gawińskiego *winohrad*¹⁹, u Wacława Potockiego w *Wojnie chocimskiej* (1670) „inszy szczeni sady [...] albo *winohrady*” (s. 175) i w *Pieśniach nabożnych* (1677–1678) *winohrad* (s. 527), a w *Przypowieściach* (1669) *winohrady* (k. 3), podobnie u Wespazjana Kochowskiego *winohrady* i w *winohradzie*²⁰.

Coraz bardziej szerzy się w staropolszczyźnie i epokach późniejszych postać częściowo spolonizowana *winograd*. Występuje ona w *Tragedii o Scilurusie* (1604) Jana Jurkowskiego „w *winohradzie*” A2/4, w utworze *Horatius Flaccus w trudach więzienia moskiewskiego* (1609) Sebastiana Petrycego *winohrady* D2/2–3 i 2–1d, „z węgierskich *winohradów*” M2/12–13, u Wojciecha Chrościńskiego, Andrzeja Morsztyna, Stanisława Leszczyńskiego, Benedykta Chmielowskiego, Samuela Twardowskiego i innych²¹. Od XVIII wieku postać *winograd* staje się w języku polskim bezwyjątkowa²².

Omawiane formy notują słowniki języka polskiego. *Słownik wileński* podaje *winograd* w znaczeniu ‘winorośl’ i ‘winnica’, a postać *winohrad* uznaje za przestarzałą²³. *Słownik warszawski* ma *winograd* w znaczeniach 1. ‘winnica’ z cytataми z Wespazjana Kochowskiego i Wojciecha Jakubowskiego, 2. ‘winogrona’ jako gwarowe i 3. ‘winorośl’ z cytataми z Henryka Sienkiewicza. Jako przestarzałą podaje też postać *winohrad* z przykładem z Wespazjana Kochowskiego. Ma także sporadyczne derywaty z obcą grupą *trat*, jak *winogradnik* ‘właściciel winnicy’ u Kacpra Miaskowskiego, *winogradny* ‘winogronowy’ u Stanisława Mleczki i gwarowe lub przestarzałe *winogran*, *winogranie*, *winograno* ‘winogrono’²⁴. *Słownik języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego uznaje *winograd* w znaczeniach ‘winorośl’ i ‘winogrono’ za wyraz przestarzały z cytataми z wybranych autorów: Stefana Żeromskie-

¹⁶ Biblioteka Pisarzy Polskich 68, s. 35.

¹⁷ Biblioteka Pisarzy Polskich 71, s. 56.

¹⁸ Biblioteka Narodowa, I nr 73, s. 44.

¹⁹ G. Rytter, op. cit., s. 88.

²⁰ S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 6, Lwów 1860; wyd. 3. fotooffsetowe, Warszawa 1951, s. 333; G. Rytter, op. cit., s. 88.

²¹ G. Rytter, op. cit., s. 88 i kartoteka *Słownika polszczyzny XVII–XVIII*.

²² G. Rytter, op. cit., s. 88.

²³ *Słownik języka polskiego*, t. 2, wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusza Szyszkę i innych, Wilno 1861, s. 234.

²⁴ *Słownik języka polskiego*, t. 7, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1919, s. 619.

go, Juliusza Słowackiego, Bolesława Prusa, Jerzego Smoleńskiego i Kornela Makuszyńskiego²⁵. Należy dodać, że w kartotece tego słownika były jeszcze dalsze liczne przykłady, słusznie w opracowanym hasle opuszczone, z Ksawerego Pruszyńskiego, Leopolda Staffa, Marii Dąbrowskiej, Wilhelma Szewczyka, Franciszka Karpińskiego, Elizy Orzeszkowej i Stanisława Wyspiańskiego. Dziś w języku literackim *winograd* jest już archaizmem, powszechnie natomiast są jego synonimy *winnica*, *winorośl*, *winogrono*.

W gwarach polskich *winograd* w znaczeniu ‘winna latorośl, krzew i owoc’ oraz ‘motyw koronkarski’ ma dosyć szeroki zasięg, głównie zaś występuje na południowym Śląsku (w Beskidzie Śląskim też *winohrad*, *winohradki* ‘motyw koronkarski’, z opuszczonym *h*: *winorade* ‘winogrona’, pod Pszczyną *winoradki* ‘motyw koronkarski’) i w południowej Małopolsce (spod Buska, Tarnowa, Bochni, Myślenic, Chrzanowa, Wadowic) oraz na pograniczu wschodnim (Degucie pod Suwałkami, Jeńki pod Wysokiem Mazowieckiem, Tykocińskie *winograd* ‘winorośl’, ‘winogrono’²⁶, pod Knyszynem *v’inoḡrat* ‘winogrono’²⁷), w gwarze polskiej pod Brasławiem na Białorusi *z’iki v’inograd*²⁸, *z’iki v’inoḡrat*²⁹, w gwarze polskiej na Bukowinie *winohrad* ‘winogrono’³⁰.

W *Ogólnosłowiańskim atlasie językowym*, gdzie *winohrad*, *vinograd* ‘winorośl’ występuje powszechnie w dialektach wschodniosłowiańskich, w dialektach morawskich, a w rozproszeniu w całej południowej Słowiańszczyźnie, z terenu Polski zanotowano *winograd* ‘winorośl’ w Jabłonce pod Nowym Targiem, w Zakrzewiu pod Krasnymstawem, w Wiszniewie pod Hrubieszowem, ale także w Radkowicach pod Iłżą (w kartotece *Słownika gwar polskich* też w Dąbrowie Poduchownej pod Iłżą), poza tym oczywiście jako przeniesiony z punktu przesiedleńczego Gwiazdowo koło Sławna³¹. Karol Dejna zaś podaje *winograd* spod Sandomierza, Kielc, z powiatu lipskiego pod Radomiem i spod Opoczna³².

Na pewno nie wyjaśnia zagadki źródła zapożyczenia nazwa osiedla w Poznaniu, wybudowanego w latach sześćdziesiątych XX wieku – *Winogrady*.

²⁵ *Słownik języka polskiego*, t. 9, red. W. Doroszewski, Warszawa 1967, s. 1112.

²⁶ Z. Gloger, *Słownik gwary ludowej w Tykocińskim*, „Prace Filologiczne” 1893, t. 4, s. 892.

²⁷ D.K. Rembiszewska, *Dynamika rozwoju gwary Knyszyna i okolic na Podlasiu w XX wieku*, Warszawa 2006, s. 165; eadem, *Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego*, Łomża 2007, s. 51, 209.

²⁸ E. Smułkowa (red.), *Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność*, t. 2: *Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*, Warszawa 2009, s. 154.

²⁹ *Słownik mówionej polszczyzny północno-kresowej*, oprac. I. Grek-Pabisowa, M. Ostrówka, M. Jankowiak, Warszawa 2017, s. 1251.

³⁰ Z. Greń, H. Krasowska, *Słownik górali polskich na Bukowinie*, Warszawa 2008, s. 236.

³¹ *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная*, вып. 4, Сельское хозяйство, red. A. Ferenčíková i in., Bratislava 2012, m. 8, s. 48–49.

³² K. Dejna, *Słownictwo ludowe z terenu [byłych] województw kieleckiego i łódzkiego*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 1984, s. 141.

W słowniku geograficznym Poznania zaklasyfikowano ją do nazw kulturowych, która pochodzi od *winograd* ‘winnica’³³, a najstarsze datowanie pochodzi z 1948 roku.

W świetle danych historycznych i gwarowych należy przyjąć dwa źródła zapożyczenia wyrazu *winohrad*, *winograd*: czeskie³⁴, a właściwie morawsko-słowackie, utrzymane pod wpływem języka czeskiego i słowackiego na południu Polski, ale wzmocnione i utrwalone później oddziaływaniem języka ukraińskiego na polskich Kresach Wschodnich.

Głównym naszym celem było ustalenie, w jakich źródłach mamy do czynienia z wpływem czeskim, a w jakich z oddziaływaniem języków ruskich. Widoczna jest także polonizacja fonetyczna pożyczek, polegająca głównie na zastępowaniu obcego *h* przez *g*. Dostyc częste formy z polską grupą *trot*, zamiast obcego *trat*, mogą wskazywać, że przynajmniej niektóre z wyrazów współrzedzonych mogły powstać na gruncie polskim, por. np. *winogradnik* ‘właściciel winnicy’, występujący niemal tylko w tej postaci. Nie zawsze było łatwo, ale chyba udało nam się to ustalić. Pewnych przedstawionych wcześniej zagadnień³⁵, które zresztą weszły już do literatury przedmiotu³⁶, celowo nie poruszaliśmy.

SKRÓTY

dial.	–	dialektalny
goc.	–	język gocki
krym.-goc.	–	krymsko-gocki
m.	–	mapa
niem.	–	język niemiecki
stwniem.	–	starowysokoniemiecki

BIBLIOGRAFIA

- Bańko Mirosław, Svobodová Diana, Rączaszek-Leonardi Joanna, Tatjewski Marcin. 2016. *Nie całkiem obce. Zapozyczenia wyrazowe w języku polskim i czeskim*. Warszawa. W: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi5w5GvrYDoAhWb6aYKHUJBAuwQFjAAegQIBRAB&url=https%3A%2F%2Fwww.www.pl%2Fdata%2Finclude%2Fcms%2FNie_calkiem_obce_Banko_Mi

³³ Z. Zagórski (red.), *Nazewnictwo geograficzne Poznania. Zbiór studiów*, Poznań 2008, s. 129.

³⁴ Już w okresie wczesnego chrześcijaństwa w związku z zapotrzebowaniem na wino mszalne.

³⁵ J. Siatkowski, op. cit., s. 193–195.

³⁶ ESJS, t. 18, s. 1163–1164.

- roslaw_Svobodova_Diana_2016.pdf&usg=AOvVaw1B9VA777KiVknmInK7ubR4* [Dostęp 12.01.2020].
- Basaj Mieczysław, Siatkowski Janusz. 2006. *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Biblioteka Pisarzy Polskich.
- Brückner SE – Brückner Aleksander. 1957. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Dejna Karol. 1974–1985. *Słownictwo ludowe z terenu [byłych] województw kieleckiego i łódzkiego*. „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” t. 20–31.
- Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. 1989–2018. Red. Havlová E., Erhart A., Janyšková I. Praha: Academia.
- Fasmer Maks. 1964–1973. *Ètimologičeskij slovar' russkogo àzyka*. Perevod s nem. i dopolnenià Olega N.Trubačeva. 1–4. Moskva: Progress. [Фасмер Макс. 1964–1973. *Èтимологіческій сло́варь русско́го я́зыка*. Перевод с нем. и дополнения Олега Н. Трубачева. 1–4. Москва: Прогресс].
- Gloger Zygmunt. 1893. *Słownik gwary ludowej w Tykocińskim*. „Prace Filologiczne” t. 4: 795–904.
- Greń Zbigniew, Krasowska Helena. 2008. *Słownik górali polskich na Bukowinie*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Historický slovník slovenského jazyka*. 1991–2008. Red. Majtán M. 1–7. Bratislava.
- Hrabec Stefan. 1949. *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII wieku*. Toruń: Towarzystwo Naukowe.
- Kamper-Warejko Joanna. 2011. *Poradnik Piotra Krescencjusza jako tekst użytkowy*. „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” t. 46: 43–56.
- Kostecka-Sadowa Anna. 2015. *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*. Kraków: Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.
- Linde Samuel B. 1854–1860. *Słownik języka polskiego*. 1–6. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 1951. Wyd. 3 fotooffsetowe. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Radziejewicz Joanna. *Historia produkcji wina w Polsce*. „Rolniczy Magazyn Elektroniczny” styczeń–luty nr 89; <https://rme.cbr.net.pl/index.php/archiwum-rme/840-styczen-luty-nr-89/kultura-i-tradycje-ludowe/1269-historia-produkcji-wina-w-polsce> [Dostęp 11.01.2020].
- Rejzek Jiří. 2015. *Český etymologický slovník*. Praha.
- Rembiszewska Dorota K. 2006. *Dynamika rozwoju gwary Knyszyna i okolic na Podlasiu w XX wieku*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Rembiszewska Dorota K. 2007. *Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego*. Łomża: Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe.
- Rytter Grażyna. 1992. *Wschodniosłowiańskie zapożyczenia leksykalne w polszczyźnie XVII wieku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Sabadoš Ivan. 2015. *Ukraїns'ka leksika v prostori i časi*. Użgorod: Użgorodsk'ij deržavnij universitet. [Сабадош Іван. 2015. *Українська лексика в просторі і часі*. Ужгород: Ужгородський державний університет].
- Siatkowski Janusz. 1965–1970. *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*. 1–2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Skok Petar. 1971–1974. *Ètimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1–4. Zagreb: JAZU.
- Slovanský jazykový atlas*. Lexikálno-slovotvorná séria zv. 4: Pol'nohospodárstvo, *Obšeslaváns'kij lingvističeskij atlas*. Serià leksiko-slovoobrazovatel'naà. Vyp. 4, 2012:

- Sel'skoe hozjajstvo. [Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Вып. 4. 2012: Сельское хозяйство]. Red. Ferenčíková A. (vedecká redaktorka), Chochol M., Jenč H., Králik L', Siatkowski J., Varbot Ž.Ž., Žigo P. Bratislava: Slovenská akadémia vied – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, Univerzita Komenského – Filozofická fakulta.
- Slovník jazyka staroslověnského*. 1966–1997. Red. Kurz J., Hauptová Z. 1–4. Praha.
- Slovník staroukrajinského movi XIV–XV st.* 1977–1978. Red. Gumeč'ka L.L. 1–2. Kiřv: «Naukova dumka». [Словник старорукраїнської мови XIV–XV ст. 1977–1978. Ред. Гумецька Л.Л. 1–2. Київ: «Наукова думка»].
- Slovník ukrajinského movi XVI–peršoi polovini XVII st.* 1994–. Red. Grinčišin D.G. L'viv: Institut ukraїnoznavstva im. I. Krip'akeviča NAN Ukraїni. [Словник української мови XVI–першої половини XVII ст. 1994–. Ред. Гринчишин Д. Г. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України].
- Slovník gwar polskich*. 1977–. Oprac. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kier. Mieczysława Karasia, od t. 2 pod kier. Jerzego Reichana, od t. 6 pod kier. Joanny Okoniowej, od t. 9 pod kier. Renaty Kucharzyk. Wrocław–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Instytut Języka Polskiego PAN.
- Slovník jazyka polskiego XVII w. i I. połowy XVIII wieku*. 1999–. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk. Kraków.
- Slovník jazyka polskiego*. 1861. Wypracowany przez Aleksandra Zdanowicza, Michała Bohusza Szyszkę i innych. 1–2. Wilno (tzw. Słownik wileński).
- Slovník jazyka polskiego*. 1908–1927. Red. Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. 1–8. Warszawa: Kasa im. Mianowskiego (tzw. Słownik warszawski).
- Slovník jazyka polskiego*. 1958–1969. Red. Doroszewski W. 1–11. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Slovník mówionej polszczyzny północno-kresowej*. 2017. Oprac. Grek-Pabisowa I., Ostrówka M., Jankowiak M. Warszawa.
- Slovník polszczyzny XVI wieku*. 1966–. Red. Mayenowa M.R. (Peplowski F., Mrowcewicz K.). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Slovník staropolski*. 1953–2004. Red. Urbańczyk S. 1–11. Warszawa–Kraków: Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.
- Smulkowa Elżbieta. Red. 2009. *Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność t. 2: Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Zagórski Zygmunt. Red. 2008. *Nazewnictwo geograficzne Poznania. Zbiór studiów*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

WHAT IS THE BORROWING AND WHERE IT ORIGINATED?

WINOHRAD, WINOGRAD 'WINNICA', 'WINOROŚL', 'WINOGRONO'

[VINEYARD, WINE GRAPE]

Summary. The subject of the article is to resolve the problem of words that can be lexical loans or phonetic adaptations. This issue is discussed on the basis of the word *winohrad*, *winograd* 'vineyard', 'wine grape' – an old Germanic loan which made its way to Eastern Slavic languages.

The rich resources gathered so far, including Polish historical and dialectical dictionaries, make it possible to determine the extent of impact of the Czech language and that of Eastern Slavic languages.

Finally, the analysis of historical and dialectical data allows us to conclude that two sources of borrowing should be accepted, from Czech and Ukrainian, which may have undergone different phonetic adaptations.

Key words: Slavic dialectology, Polish-Eastern Slavic borderland, dialect lexis, language contacts

ЯКЕ ЗАПОЗИЧЕННЯ І ЗВІДКИ? ПРО ЛЕКСЕМУ *ВИНОГРАД*, *ВИНОГРАД*
'ВИНОГРАДНИК', 'ВИНОГРАДНА ЛОЗА', 'ВИНОГРАДНЕ ГРОНО'

Анотація. Статтю присвячено розгляду питання, як трактувати слова, що можуть бути лексичними запозиченнями або фонетичними адаптаціями. Цю проблему проаналізовано на прикладі лексеми *віноград*, *віноград* 'виноградник', 'виноградна лоза', 'виноградне гроно' – давнього германського запозичення, яке проникло до східнослов'янських мов.

Багатий матеріал, нагромаджений у дотеперішніх працях, зокрема в польських історичних і діалектних словниках, дозволяє визначити, яким був вплив чеської мови, а яким – східнослов'янських мов. Отже, наводимо дуже багатий джерельний матеріал, намагаючись установити, чи можна розділити чеські та руські впливи.

Аналіз історичних і діалектних даних дозволяє зробити висновок про два джерела цих запозичень – з чеської та української мов, а також про фонетичну адаптацію лексем.

Ключові слова: слов'янська діалектологія, польсько-східнослов'янське пограниччя, діалектна лексика, мовні контакти

